

TRANSNACIONALISMUS A INKLUZE DO MAJORITNÍ SPOLEČNOSTI: NESLUČITELNÉ PERSPEKTIVY?

Metodologická úvaha nad přístupy k migrantům*

Luděk Jirka

Fakulta humanitních studií UK Praha

Transnationalism and Inclusion into the Majority Society: Incompatible Perspectives? Methodological Consideration about Approaches to Migrants

Abstract: Many researchers are aimed at assimilation/integration which means research concern with immigrant incorporation into the majority society. Compared to transnationalism, researchers concerned in transnational ties are aimed at ties between immigrant and his country of origin. However, early concepts of transnationalism were too „radical“ in respond to integration/assimilation and there were developed concepts of transnationalism which obstructed the links towards majority society/country of destination. There were two main methodological problems. Firstly, there was refusing of influences of nation state towards immigrants and secondly, there was ethnization or nationalization of migrants in term of groupness. Because of this, approaches of transnationalism and integration/assimilation can be seen as antithetical – but they are antithetical only in the minds of researchers. As we can see from the constructivist critique of transnationalism during last years, transnational ties can be consistent with inclusion and many researches from abroad proved this stance. In spite of constructivist critique during last

---

* Za pomoc při přípravě této stati je vhodné poděkovat vyučujícím na Fakultě sociologie Bielefeldské univerzity, především Prof. Thomasu Faistovi, Ph.D. a Eveline Reisenauerové, Ph.D., dále pak Prof. Alejandro Portesovi, Ph.D. z Univerzity v Princetonu a z Univerzity v Miami (toho času na Bielefeldské univerzitě). V neposlední řadě patří poděkování za věcné připomínky Mgr. Petře Ezzedine, Ph.D. z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy, Mgr. Petru Kaderkovi, Ph.D. z Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR a dvěma anonymním recenzentům.

years, early concepts of transnationalism are still widespread in Czech social sciences. It means that Czech social sciences are engaged in theories of transnationalism which do not admit ties with the majority society.

Keywords: *transnationalism; incorporation; migrants; social sciences*

Migrace je často skloňovaným slovem v české společnosti i v českých sociálních vědách. Budeme-li se laiků i odborníků dotazovat, jakým sociálním procesem imigranti v přijímající zemi procházejí, většina by jistě odpověděla, že procházejí procesem začlenění do majoritní společnosti. Jedná se totiž o tradiční uvažování o migrantech. I v případě českých sociálních věd se výzkumy nejčastěji zaměřují na začlenění imigrantů do majoritní společnosti a nejsou analyzovány vazby imigrantů na původní komunitu v zemi emigrace, které jsou umožněny globalizací, např. díky levným telefonním tarifům umožňujícím přeshraniční volání nebo díky houstnoucí dopravní síti. Pro naprostou většinu badatelů je výzkumným problémem jen začlenění imigrantů do majoritní společnosti, přestože vazby na původní komunitu v zemi emigrace jsou často evidentní.

Otázkou však je, kde začíná a kde končí tzv. majoritní společnost. Většina badatelů by jistě odpověděla: „Migranti se zapojují do majoritní společnosti v momentě příjezdu do České republiky.“ Právě zde se však nachází určitý metodologický problém. U badatelů totiž převládá přesvědčení, že hranice státu mají zároveň představovat hranice společnosti, a proto v případě výzkumu imigrace aplikují sociální procesy spojené výlučně s inkluzí (Glick-Schiller 2009: 3). Tento přístup je označován jako tak zvaný metodologický nacionalismus. Zejména v zahraniční literatuře se však objevují kritici metodologického nacionalismu, kteří upozorňují na ekonomické, politické, sociální nebo kulturní vazby imigrantů směrem ke komunitě v zemi původu. Tyto vazby se označují jako transnacionální (také transnacionalismus nebo transnacionální migrace). Inkuzivní přístup vůči imigrantům tak nahrazují důrazem na přeshraniční vazby. Zatímco přístupy inkluze jsou v českých sociálních vědách široce uplatňovány, transnacionalismus představuje v českém prostředí poměrně nový pojem.

Začlenění imigrantů do majoritní společnosti je v českém prostředí nejčastěji reflektováno pojmem *integrate*, ačkoliv je tento pojem málokdy pečlivě teoreticky vymezen nebo definován. Často je navíc zaměňován s asimilací. Pojem *integrace* lze obecně chápat jako „stav nebo proces začleňování jednotlivců nebo skupin do stejného celku (kolektiv, společnost), který tak získává

alespoň minimální soudržnost“ (Malina 2007: 755). Integrace tak „odkazuje k inkorporaci nových elementů (imigrantů) do existujícího sociálního systému“ (Snel et al. 2006: 287), ačkoliv se uvažuje o i otázce vzájemného ovlivnění, kdy se „předpokládá určitá změna jak na straně imigrantů, tak většinové společnosti“ (Tollarová 2006).

V českém sociálněvědním prostředí se integrace nejčastěji rozděluje na *strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační* (Rákoczyová – Pořízková 2010: 23–34; Drbohlav 2010: 91–95, Dušan Drbohlav však místo interaktivní uvádí *sociální*). Strukturální integrace znamená socioekonomické a právně-politické začlenění, zejména zaměstnání, vzdělání nebo ubytování v zemi imigrace. Kulturní integrace zahrnuje procesy, v jejichž rámci díky vlivu prostředí v zemi imigrace dochází u migranta ke kulturním nebo behaviorálním změnám. Často se jedná o jazykovou kompetenci, změnu životního stylu, postojů, norem, hodnot nebo i demografického chování (ibid.: 95–96). Sociální integrace znamená začleňování imigrantů do majoritní společnosti díky interetnickým přátelským a partnerským vztahům nebo díky členství v organizacích (ibid.: 92–96). Tento typ integrace se pak může rozdělovat na vnitroskupinovou integraci v rámci rodiny a etnické skupiny, (vněskupinovou) integraci přemostující nebo překračující hranice etnických a příbuzenských skupin a spojovací integraci, která označuje kontakty s osobami na určitých pozicích v mocenské nebo sociální struktuře (Rákoczyová – Pořízková 2009: 32). Identifikační integrace pak podle Dušana Drbohla zahrnuje subjektivní pocity sounáležitosti s přijímající společností, jedná se však o sféru, která je obtížně měřitelná integračními indikátory (Drbohlav 2010: 92). Výzkumy se pak v českém prostředí nejčastěji zaměřují na strukturální integraci, tedy na socioekonomickou nebo politickou dimenzi začlenění, zatímco nejvíce opomíjená je integrace sociokulturní (Bernard – Mikešová 2014: 534–535). Miroslava Rákoczyová a Hana Pořízková doplňují, že v rámci strukturální integrace imigrantů je za rozhodující faktor považována zaměstnanost a v rámci kulturní integrace je jako zásadní uváděna jazyková kompetence (Rákoczyová – Pořízková 2009: 26–31; dále k integraci např. Uherek 2008: 75–84; Bittnerová – Moravcová 2011: 9–13). V empirických výzkumech se pak podle mého úsudku nejčastěji považuje za hlavní integrační faktory jazyková kompetence, ubytování, vzdělání a zaměstnání (srov. např. Šimon 2011; Šolcová 2012; Bělohorská 2008).

Uvedenou typologii můžeme shrnout tvrzením, že se výzkum integrace v českém sociálněvědním prostředí často zaměřuje na *praktiky* migrantů a chybí důraz na významotvorné reference samotných aktérů, na jejich subjektivní

identifikaci. Z důvodu uvedeného pojetí integrace, které označuje spíše praktiky než identifikaci, opustím tento termín a nahradím jej termíny *inkluze* a *začlenění*.¹ Ačkoliv se transnacionální vazby objevují – například se uvádí sociální síť migrantů (Uherek 2008: 77; Uherek et al. 2008: 133–134; Brouček 2003: 21), jejíž funkcí je pomáhat budoucím imigrantům a seznámit je s cílovou destinací (Bělohradská 2008: 152–153; Martínková 2008: 169; Korecká 2008: 238–239; Mošňjaga – Lupták 2013: 207) nebo sloučení rodiny (např. Kocourek 2013: 241) – není jim v porovnání s výzkumem integrace věnována pozornost a transnacionální vazby tak získávají značně marginalizované postavení. Jsou to však právě transnacionální vazby, které se mohou projevit jako důležité pro subjektivní identifikaci.

Transnacionální vazby se nejčastěji označují jako *transnacionální sociální pole* (Basch et al. (1994) 2003), *transnacionální sociální prostor* (Faist 2000; Pries 2001) nebo *transnacionální migrační okruhy* (Rouse 1991). V odborné literatuře by se našly i další pojmy. Transnacionální vazby lze pro lepší srozumitelnost rozdělit na transnacionální aktivity (přeshraniční kontakty ekonomické, politické nebo sociokulturní povahy) a transnacionální identifikaci (to, jak se migranti identifikují s krajany v zemi původu, v zemi imigrace i v dalších zemích) (Snel et al. 2006: 289–290).

Celkovým problémem však zůstává, že se badatelé často zaměřují buď *jen na vztah* migrantů k majoritě a k prostředí přijímajícího státu, anebo *jen na vztah* migrantů k původní komunitě a prostředí. Své postoje se pak snaží legitimizovat. Stěžejní byla proměna diskurzu v sociálních vědách, která změnila dosavadní uvažování o migrantech.² Badatelé zabývající se transnacionálními vazbami si díky této změně diskurzu všímají i „dříve neviditelných“ sociálních procesů, např. toho, že se migranti nesnaží pouze najít si práci v zemi imigrace, ale že také posílají finanční hotovost své rodině nebo komunitě v zemi původu. Badatelé zabývající se transnacionálními vazbami tak problematizují takový přístup k začlenění, kdy má v případě výzkumu záležet

---

¹ Pokud jde o inkluzi, akademický diskurs ve Spojených státech amerických používá výraz *asimilace* z důvodu silné tendence ke vnímání jednotnosti (*melting pot*), zatímco v Evropě je rozšířen spíše výraz *integrace*, vyjadřující pluralistický nebo multikulturní diskurs (King – Christou 2008: 23; Brubaker 2006: 127), který je více vnímavý k etnické a národnostní různorodosti. Ani evropský diskurs však není jednotný. V Anglii je integrace chápána jako model pluralistický, ve Skandinávii a Nizozemsku jako model multikulturní a v Německu jako nacionalistický.

² Bylo by z hlediska struktury tohoto článku nerozvázně popisovat proměnu diskurzu v sociálních vědách. V českém prostředí lze odkázat na Csabu Szaló (2007), v zahraničím na úvod ke knize *Beyond Methodological Nationalism* (Amelina et al. 2012: 1–19).

na momentálním místě pobytu migranta, podle kterého jsou vůči němu uplatňovány sociální procesy. V přijímajícím státě jsou totiž aplikovány inkluzivní procesy začlenění do majoritní společnosti a společnost je tak často vnímána jako kompatibilní celek souznící se státními (národními) zájmy, přičemž tyto zájmy se propojují se sociálními vědami (Glick-Schiller – Wimmer 2003: 576). Tím se udržuje metodologický nacionalismus. Tato situace je však dána i vývojem národního státu a sociálních věd (Chernilo 2008: 13–17). Kromě toho se většina badatelů věnuje především imigračním proudům do své země, jsou tak situováni do prostředí imigrace a často přebírají přístupy z veřejných debat, pro které je inkluze a sociální koheze charakteristická (Faist 2010: 20). Badatelé zabývající se začleněním tak nevěnují pozornost skutečnosti, že se v dnešním globalizovaném světě nemusí geografický prostor krýt s prostorem sociálním (např. Pries 2001).

Ačkoliv je kritický postoj vůči zavedenému přístupu začlenění v mnohém oprávněný, problematická je *radikalita*, se kterou badatelé proklamující transnacionální vazby vystupují. Onou radikalitou mám na mysli neadekvátně *prezíravý* postoj vůči začlenění ve snaze legitimizovat transnacionální vazby. Zejména kvůli nekritickému přijímání byl transnacionalismus ve svém raném období popisován jako sociální proces odmítající hegemonii přijímajícího státu (Waldinger – Fitzgerald 2004b: 1186), což si lze představit – jak bude ukázáno dále – jako únik migranta z kontrolních systémů státu i společnosti. Transnacionální vazby také údajně znamenaly až odpor imigrantů vůči přijímajícímu státu a společnosti, protože si imigranti měli vytvářet konstrukt deteritorializovaného národa, tj. národa neomezeného hranicí státu (Basch et al. 2003: 280), na úkor vazeb na majoritní společnost. Ovšem snaha definovat transnacionální sociální prostory ve smyslu deteritorializovanosti, neukotvené lokálně, je problematická. Stále totiž neexistují kategorie, které by překračovaly teritorializovanost pojmů „imigrant“ a „emigrant“, což jsou kategorie uplatňované podle momentální lokalizace migranta³ (Faist 2010: 23). Jak bude dále patrné, deteritorializované prostory navíc vytvářejí představu o etnické/národní homogenitě v určitém transnacionálním sociálním poli. V pozadí legitimizace transnacionálních vazeb

---

³ Autorky Linda Baschová, Nina Glick-Schillerová a Cristina Szanton-Blancová reagovaly na uvedení dichotomii zavedením termínu *transmigrant*. Jedná se o takový typ jednání, kdy migrant udržuje vztahy s komunitou v zemi původu a je tedy začleněn do deteritorializovaného národa. Tento termín autorek *Nations Unbound* byl však podroben kritice, bylo mu vytýkáno například to, že pod něj nelze zahrnout všechny migranty, jako to provedly ony (Guarnizo – Portes – Haller 2003: 1211–1248). Uvedený termín se v současnosti téměř nepoužívá.

tak stála taková situovanost imigrantů, která vylučovala vazby a významotvorné reference s přijímající společností a státem.

Problémem tak zůstává, že transnacionalismus pohlížel na inkluzi jako na opoziční přístup. Autoři totiž vytvořili takový koncept transnacionalismu, který migrantům nedával možnost identifikace s majoritou nebo se zřízením v zemi imigrace. Tím bylo migrantům znemožněno zařadit se do společnosti v přijímající zemi (např. Basch et al. 2003; Kearney 1991). Řada badatelů však upozorňuje, že inkluze a transnacionální vazby by neměly být pojímány jako protichůdné procesy, ale že se mohou navzájem doplňovat (např. Ehrkamp 2005: 345–364; Kivisto 2005: 24; Guarnizo et al. 2003: 1211–1248). Ačkoliv současné zahraniční přístupy k transnacionálním vazbám mírní původní radikalitu, v českých sociálních vědách jsou stále rozšířeny rané transnacionální teorie. Znamená to mimo jiné, že si „transnacionální“ migranti nemohou utvářet významotvorné reference k majoritě, což je metodologicky problematické. Tuto myšlenku následně rozvedu.

Nejprve uvedu rané teorie transnacionálních vazeb z devadesátých let 20. století, abych poukázal na to, jakým způsobem se tento přístup etabloval v teoriích migrací a jakým způsobem reagoval na přístup začlenění. Poté se budu věnovat revizi teorie inkluze (tzv. *assimilation return*) a následně představím přístupy, u kterých autoři spojili inkluzi s transnacionálními vazbami. Poukážu tak na teoretické koncepty zahraničních badatelů, které však nemusí být uplatnitelné pouze v západoevropském nebo v severoamerickém prostoru, ale také v České republice. Považuji ovšem za nutné upozornit, že na různých místech světa existuje různá tradice výzkumu inkluze nebo transnacionálních vazeb. V závěru pak představím pojetí transnacionálních vazeb v českých sociálních vědách a ukážu, jaký přínos mohou mít současné teoretické přístupy zahraničních badatelů pro výzkum transnacionálních vazeb v českém sociálněvědním prostředí. K celému článku je nutné dodat, že mi jde o postizení badatelského náhledu na migranty a nikoliv o analýzu skutečného jednání migrantů.

Rané koncepce transnacionální migrace

Prvním průlomovým a mnohokrát citovaným dílem věnujícím se transnacionálním vazbám je bezesporu *Nations Unbound* z roku 1994 (Basch et al. 2003), které se zaměřuje na imigranty ze Svatého Vincence a Grenadin, z Haiti a Filipín žijící ve Spojených státech amerických. Jak je i z názvu patrné, autorky kriticky přistupovaly k analytickému spojení státu a společnosti (tj. zmiňovaný

metodologický nacionalismus) a je podle nich důležité přisoudit státu a společnosti odlišné významy. Politici zdůrazňující organizovanost a význam národního státu hovoří o jednotné společnosti složené ze „zdomácnělých“ jedinců nebo skupin integrovaných státem. Taková společnost je však podle autorek spíše ideálem politických představitelů a *de facto* nikde neexistuje. Politická (byť jen rétorická) snaha o integraci imigrantů je tak vnucováním politické představy, která rozděluje společnosti do prostorových segmentů států. Pro pochopení teoretické koncepce *Nations Unbound* je analytické rozdělení společnosti a státu důležité. Autorky totiž vidí transnacionální vazby migrantů jako důkaz *odporu* imigrantů vůči mocenským vlivům vládnoucí skupiny a tento odpor má být uváděn do kontextu snah vládnoucí skupiny o konstrukci identity (Basch et al. 2003: 36–46).

Důležité je pak přesvědčení autorek, že imigranti necítí *závazky* vůči přijímající zemi a ve spojení s původním domovem utváří deteritorializovaný národ napříč hranicemi států. Tato deteritorializovanost je zase spojena s uplatňováním moci v zemi původu: „Žijí své životy za hranicemi národních států způsobem, který dává nový význam pojetí prostoru a geografie. Imigranti ze Sv. Vincence a Grenadin, Haiti a Filipín sami sebe stále vnímají jako občany oddělených národních států. Utvářejí si (vlastní) transnacionální sociální pole, přestože nadále žijí na území, kde jsou uplatňovány principy *nation-building* (v zemi imigrace)“ (Basch et al. 2003: 281) a dále: „transmigranti, přestože jsou usazení ve Spojených státech amerických, *de facto* přispívají svým jednáním a přesvědčením k hegemonickým procesům ve Sv. Vincenci a Grenadinách“ (ibid.: 113).

Není však možné, aby se imigrant do majoritní společnosti v přijímající zemi nějakým způsobem nezačlenil, vždy je nějakým způsobem začleněn (Joppke – Morawska 2003: 3) a nutnost inkluze imigrantů v přijímající zemi zmiňují i autorky díla *Nations Unbound*. Migranti totiž reagují na hegemonické rasové konstrukce udržované národním státem v zemi imigrace a internalizací těchto konstrukcí si utvářejí vlastní etnicitu. Vlastní etnická identita imigrantů slouží jako reakce na vnější kategorizaci, která tak ovlivňuje způsob, jakým se migranti identifikují (ibid.: 14). Může se tedy zdát, že se migranti adaptují v přijímající zemi a jako reakci si vytvářejí transnacionální vazby (a podobu deteritorializovaného národa). Začlenění a transnacionální vazby tak v podání autorek *Nations Unbound* mají tvořit komplementární sociální procesy, nicméně z hlediska tohoto článku je problematické, že vnější kategorizace znemožňuje utvářet si vazby a významotvorné reference na majoritní společnost. Začlenění

sice ovlivňuje migranty a tvaruje jejich identity, ale autorky *Nations Unbound* zároveň přisuzují veškeré vazby migrantů transnacionálnímu jednání, k němuž jsou tak nasměřovány i všechny jejich významotvorné reference.

Zatímco v tradičním uvažování sociálních věd (v rámci metodologického nacionalismu) je patrné, že si imigranti v ideálním případě *mají přát* začlenění (integraci/asimilaci) do přijímajícího státu, z díla *Nations Unbound* je patrné, že imigranti *odporují* hegemonii vládnoucí skupiny v přijímajícím státu. Zatímco v tradiční představě sociálních věd (opět v rámci metodologického nacionalismu) je patrná *subordinace* imigrantů vůči přijímajícímu státu, v díle *Nations Unbound* je zřejmá snaha imigrantů udržovat transnacionální vazby jako projev *neposlušnosti* vůči přijímajícímu státu. Podobných rozporů v porovnání tradičního pohledu na inkluzi a teoretického ukotvení transnacionalismu v podání *Nations Unbound* by se našlo více.

Důležité je, že autorky definovaly transnacionální vazby jako *nepřijímání závazků* vůči zemi imigrace a sociálním vědám tak představily koncept transnacionalismu, který vystupuje proti moci vládnoucí skupiny (státu). Ačkoliv určitý způsob začlenění imigrantů autorky připouštějí, hovoří v jejich případě o *pocitových referencích* odporu vůči přijímajícímu státu, které dávají do souvislosti s transnacionálním jednáním.⁴

Rozdělení státu a společnosti zdůrazňuje i známý článek Michaela Kearneyho s názvem *Borders and Boundaries of State and Self at the End of Empire* (Kearney 1991), ve kterém se autor věnoval příhraniční oblasti Mexika a Spojených států amerických. Rozděluje právní vymezení státu, tedy hranice, a geografické nebo kulturní zóny, tedy společenství lidí obývajících určitý příhraniční prostor. Lidé podle Kearneyho denně překračují hranice, žijí v obou státech a teritoriálně tak nejsou geografické nebo kulturní zóny v souladu s právně ustanovenými hranicemi národních států (ibid.: 53). Státy se sice snaží kontrolovat přicházející imigranty pomocí dokladů nebo cestovních pasů, ovšem každý den se vyskytují nelegální imigranti, kteří přechodem hranic popírají kontrolní mechanismy státní moci. Tím je podle autora zpochybňována schopnost státu určovat jednání imigrantů v souladu s právně ustanovenými hranicemi (ibid.: 58). Imigranti se tak pohybují a pracují v přijímající zemi a nemusí na ně dopadat vliv státní moci.

---

⁴ Lze dále upozornit, že migranti mají určité strukturální nebo kulturní ukotvení, které ovlivňuje jejich jednání, a že migranti procházejí odlišnými identifikačními procesy. Nicméně v tomto článku se budeme držet tvrzení autorek.

Dochází tak k „oslabování“ národního státu a jeho schopnosti rozhodovat o uspořádání společnosti. Stát nemůže zajistit funkčnost svých hranic a nemá ani vliv na formování imigrantské komunity. Ta se pohybuje napříč národními státy a tento pohyb tvoří její transnacionalitu. Migranti si pak uvědomují svou kolektivní identitu, která je utvářena etnicky: „Existuje možnost, že vzroste vědomí etnicity jako distinktivního rysu, který bude patrný jak pro ty, kdo jsou označováni, tak pro ty, kdo označují ... jednou z viditelných forem sebeodlišení Mixtéků ve Spojených státech amerických je zakládání nejrůznějších svépomocných organizací, jejichž členové zde žijí jako pracovníci, migranti a ‚cizinci‘“ (Kearney 1991: 63).

Michael Kearney tak podobně jako autorky *Nations Unbound* uvádí, že je úloha státu coby kontrolního a mocenského orgánu zpochybňována transnacionálními vazbami. Nepřisuzuje však imigrantům myšlenku odporu vůči přijímajícímu státu jako autorky *Nations Unbound*. V jeho podání transnacionální migranti spíše využili možnosti, které vznikly díky upadajícímu vlivu národního státu. Až poeticky zní následující citace o hranici Mexika se Spojenými státy americkými: „(Hraniční) plot je starý, zprohýbaný, zdobí jej hadry a cáry papíru, které sem přinesl vítr. Protože je na mnoha místech je děravý, mohou (migranti) ‚ilegálně‘ překračovat hranice a pohybovat se téměř tak volně jako vítr“ (Kearney 1991: 56–57).

Dilem *Nations Unbound* i článkem *Borders and Boundaries of State and Self at the End of Empire* tak byly položeny základy k transnacionalismu jako k souboru sociálních praktik, sociálních sítí, ekonomik nebo skupinových jednání imigrantů, které v duchu liberalismu vystupovaly vůči hegemonii přijímajícího státu. Transnacionální vazby totiž měly umožňovat únik z dominance státu a z jeho kontrolních systémů. Problémová však byla *oslavná* vize transnacionalismu (Guarnizo – Smith 1998: 5), která je v těchto raných koncepcích patrná. Touto *oslavnou* vizí je míněna údajná emancipace migrantů v souvislosti s upadajícím vlivem národního státu, což ovšem není tak jednoznačné, jak se předpokládalo. Národní stát totiž stále vytváří platné limity.

Vztah imigrantů vůči přijímajícímu státu však není jediným důležitým metodologickým bodem, dalším je etnicita/národnost imigrantů. Migranti totiž měli utvářet komunitu *neukotvenou* v hodnotách přijímající společnosti, *neukotvenou* sociálně ani kulturně, a pouhý etnický/národní původ měl být důvodem pro loajalitu ke společnosti v zemi původu. Tyto rané práce totiž při definování transnacionálních vazeb hovoř o vzniku „velmi partikularistické (nacionalistické) oddanosti“ (Waldinger – Fitzgerald 2004b: 1178). Jak pro

autorky Lindu Baschovou, Ninu Glick-Schillerovou i Cristinu Szanton-Blancovou, tak i pro Michaela Kearneyho představují transnacionální vazby loajalitu k etnicky/národně definované (v podání *Nations Unbound* deterritorializované) skupině žijící v přijímající zemi i v zemi původu. Jednotlivci jsou tak popisováni jako členové homogenní skupiny a je jim připisována určitá etnická/národní identita, která má ovlivňovat jejich individuální chování (Wessendorf 2010: 378). Pro autory raných koncepcí transnacionalismu jsou transnacionální vazby potvrzením specifické etnicity/národnosti a v přenesené podobě můžeme rané transnacionální teorie metaforicky chápat i jako teorie *nacionalizace* nebo *etnicizace*. Transnacionální vztahy totiž pro autory znamenaly proklamaci jejich etnické/národní identity, což už samo svědčí o etnickém pohledu badatelů. Tento princip skupinovosti pak zamezoval utváření významotvorných referencí se členy majoritní společnosti, protože všechny reference migrantů odkazovaly k etnicky/národnostně založenému transnacionálnímu poli.

V důsledku tak byl sociální proces transnacionalismu *alternativou* vůči procesu začlenění. Vytvářel se totiž nový model akomodace, v němž imigrant neměl přijímat inkluzi organizovanou státem a společností, ale naopak udržovat nebo upevňovat vazby vůči „své“ původní komunitě. Oproti tomu tradice integrace nebo asimilace neakcentovala transnacionální vazby. Uvedu tak ještě kritiku klasického přístupu začlenění, abych zdůraznil metodologický protiklad transnacionálních vazeb a začlenění.

Návrat začlenění (*assimilation return*)⁵

Ve Spojených státech amerických existuje dlouhá tradice asimilace, na jejíž přijetí měla značný vliv chicagská škola. Distinktivní etnické charakteristiky příchozích jedinců měly „zmizet“ a imigranti se tak měli plně identifikovat s americkou společností. Tento proces byl označován jako tak zvaný *melting pot* (v překladu „tavicí kotlík“). Jednalo se o proces, kdy se etnická identita imigrantů „rozpouštěla“ a imigranti se zařazovali do „kotlíku“ americké společnosti. Tento přístup inovoval až Milton Gordon. Tento uznávaný autor proslul teorií asimilace, kterou popsal ve své knize *Assimilation in American*

---

⁵ Jedná se o překlad názvu kapitoly z knihy Rogera Brubakera (Brubaker 2006), třebaže jsem si vědom faktické nepřesnosti českého termínu pro původní *assimilation return*. Navíc termín z amerického prostředí zcela jistě nemůže korespondovat s českým sociálněvědním prostředím, které prošlo úplně jinou zkušeností. Považoval jsem však za nutné jeho překlad uvést a neponechávat ho v původní anglické podobě.

Life z roku 1964 (Gordon 1981). Uvádí v ní, že americká společnost je etnicky diferenciována (oproti přístupu „melting pot“), ale zastřešujícím principem má být komunita fungující jako celek: „Uspořádání života a společenských institucí, střety hodnot a integraci (lze) zvládat tak, aby rozličné rasové, náboženské a národní skupiny ve společnosti fungovaly v rámci demokratického politického systému, formálně bez ohledu na to, do jaké míry může vzrůst etnická pospolitost“ (Gordon 1981: 18).

Klasická teorie tak předpokládala identifikaci imigrantů s občanským systémem v zemi imigrace. Základem je vysoce inkluzivní americká společnost, která podporuje pospolitost (Gordon 1981: 66). V tomto podání je patrný především *směr* jednání migranta (Brubaker 2006: 119) – v Gordonově přístupu totiž migrant hledá možnosti zapojení do společnosti v přijímající zemi. Autor je tak kritizován za subordinaci imigrantů vůči americké společnosti (Faist – Kivisto 2010: 94–95; Morawska 2005: 129–133), což jen potvrzuje představu o tom, že si migranti *mají přát* začlenění do majoritní společnosti. Objevují se však další metodologické problémy. Často je navzdory faktickému stavu uvažováno o disperzním rozmístění migrantů v zemi imigrace, proklamuje se socioekonomická rovnost s dalšími členy společnosti v přijímajícím státu, ačkoliv ve skutečnosti převládá subordinovaná pozice imigrantů vůči majoritní společnosti, nehovoří se o předsudcích vůči imigrantům a negativní stereotypizaci na lokální, institucionální nebo kulturní úrovni či o tom, jaká atmosféra v souvislosti s migranty panuje v majoritní společnosti, médiích a veřejných institucích (ibid.: 2005: 129–133).

Z hlediska tohoto článku je ovšem důležité, že v klasické asimilační teorii zcela chybí významotvorné reference imigrantů mimo místo jejich současného pobytu. Metodologickým problémem je tak lineární představa začlenění (*straight-forward assimilation*), tedy to, že imigrant opustí své (původní) prostředí a v prostředí imigrace má zapomenout na své preemigrační vazby (Faist – Kivisto 2010: 89–92). Miliona Gordona následovali mnozí další badatelé, a přestože jeho publikace vyšla již dávno, pro mnohé výzkumníky stále představuje velkou inspiraci.

Badatelé věnující se transnacionální migraci sice odmítají Gordonovu lineární představu začlenění, ale použití modifikovaného principu začlenění se nebrání (Fitzgerald 2004; Waldinger – Fitzgerald 2004b; Kivisto 2005: 24; Levitt 2001; Joppke – Morawska 2003: 1). „Návratem začlenění“ tak metaforicky odkazují k termínu Rogera Brubakera (2006), podle něž došlo po jistém období kritiky k rekonceptualizaci začlenění, které se tak v poněkud modifikované podobě znovu ukázalo jako užitečné.

Inkluze a transnacionální vazby jako paralelní sociální procesy

Pokud badatelé mluví o začlenění, musí být vnímaví k tomu, jaká forma začlenění je pro imigranty žádoucí a jaká nežádoucí (Brubaker 2006: 128). Imigrant si sám utváří podobu své inkluze, selektuje vhodné instituce a hodnoty v přijímající společnosti a pragmaticky vybírá aspekty, které opustí (z původního prostředí) či přijme (v novém prostředí). Rozhoduje tedy i to, které aspekty původní kultury si ponechá a které sociální vazby si udrží (Faist – Kivisto 2010: 88–93). Nyní uvedu příklad – přístup Alejandra Portese a Min Zhouové (Portes – Zhou 1993; Portes 1999),⁶ který sociální procesy transnacionalismu a začlenění staví rovněž do protikladu, stejně jako u předchozích teoretiků transnacionální migrace, ale při analýze významotvorných referencí migrantů se nepřiklání na stranu ani jednoho z těchto procesů. Zaměřují se rovněž na *sociální třídu* a na *druhou generaci* imigrantů.

Alejandro Portes a Min Zhouová uvádí, že vliv na druhou generaci imigrantů má především kapitál rodičů, stát (jeho instituce), společnost a imigrantská komunita. Hovoří o třech možnostech začlenění do přijímající společnosti. Pokud člověka dostatečně nepodporují rodiče ani původní etnická komunita, může být v zemi imigrace začleněn do nižší společenské třídy (*downward assimilation*). Tato situace může v extrémním případě vést až k chudobě (*underclass*). Rodiče se však mohou v přijímající zemi dobře aklimatizovat, být zde sociálně i kulturně kompetentní, mít vysoký sociální kapitál a současně udržovat silné vztahy s původní etnickou komunitou a zařadit se do střední třídy. V takovém případě jsou jejich potomci vhodnými adepty pro začlenění do vyšší společenské třídy (*upward mobility*). Tato možnost v podstatě reflektuje a kopíruje klasický přístup sociálních věd ve věci začlenění imigrantů. Problémem však může být izolace od majoritní společnosti kvůli přílišné závislosti na původní etnické komunitě i vzhledem k negativním vlivům její sociální kontroly (Portes 2010). Nejvhodnější je tak třetí typ začlenění, který znamená *vyvažování* mezi kulturními hodnotami majority a kulturními hodnotami původní etnické komunity. Ve třetím typu tak nastane ekonomický vzestup jedince díky konzervaci původních kulturních hodnot a díky pevné solidaritě s etnickou komunitou. Tato

---

⁶ V přístupu Alejandra Portese a Min Zhouové je patrný důraz na *sociální kapitál*, který Alejandro Portes chápe jako zdroj sociální a rodinné kontroly (Portes 1998: 9).

komunita napomáhá (plynulému) přechodu⁷ do majoritní společnosti a pomáhá předcházet mezigeneračnímu konfliktu.

Poukazuje se tak na třídní zařazení imigrantů a nikoliv pouze na etnické dělení. I inkluzi do nižší třídy je pak přinejmenším vhodné vnímat jako začlenění, ačkoliv tím imigranti nespĺňují „ideu“ klasické asimilační teorie o inkluzi do střední nebo do vyšší třídy. Pokud imigrant nedosáhl na ekonomické nebo sociální možnosti, které společnost konvenčně vnímá jako úspěch, neznamená to, že by neudržoval vazby s majoritní společností.

Imigranti a jejich potomci však v případě začlenění do nižší společenské třídy (*downward assimilation*) mohou trpět diskriminací v majoritní společnosti a transnacionální vazby jim mohou sloužit jako „protijed“ (*antidote*). Imigranti tak přenášejí část svých aktivit do původní komunity, což jim poskytuje uspokojení z pozitivního přijetí v zemi původu (*self-worth*). Právě toto uspokojení jim v zemi imigrace chybí. Transnacionální vazby tak mají povahu kompenzace, jelikož v původní komunitě má migrant často vyšší sociální status a není místními vnímán jako člen nižší sociální třídy. Transnacionalismus se tak udržuje paralelně se začleněním v imigrační zemi a negativní význam začlenění do nižší společenské třídy je redukován díky transnacionálním vazbám. Špatné podmínky imigranta v přijímající zemi jsou kompenzovány aktivitami, které transnacionalismus umožňuje (Portes 1999: 471–473). Transnacionalismus a začlenění jsou v tomto přístupu sice uváděny jako protichůdné, ale vazby na majoritní společnost zde existují paralelně s vazbami transnacionálními. Zatímco rané teorie transnacionální migrace znemožňovaly imigrantům utvářet významotvorné reference s majoritou v přijímající zemi, protože konflikt s majoritou znamenal přenesení významotvorných referencí do transnacionálního sociálního pole, u Portese sice konflikt s majoritou migranty rovněž ovlivňuje a utváří jejich identity, ale jeho teorie umožňuje významotvorné reference jak s majoritou (začlenění), tak s původní komunitou v zemi emigrace (transnacionální vazby). Nezamezuje tak významotvorným referencím s majoritou a migrantům není přisuzován jen transnacionální typ jednání. Nevzniká tedy propast mezi migranty a majoritní společností, a současně imigranti neztrácejí své transnacionální vazby.

Je tak velký rozdíl mezi transnacionálními vazbami, jak je popisují autorky *Nations Unbound* v termínech „rezistence/odporu“, tedy odmítání vazeb

⁷ Někteří autoři však zmiňují, že v teorii Alejandra Portese a Min Zhouové existují pouze tři možné výstupy, což je limitující (Waldinger – Feliciano 2004a).

na majoritní společnost, a tím, co Alejandro Portes označuje jako „kompensaci“ (v případě *downard assimilation*), tedy vazbu na majoritní společnost. Alejandro Portes poukazuje především na takové skloubení transnacionálních vazeb a začlenění, kdy vazby na původní komunitu nejsou nutně proklamovány spolu s odmítnutím referencí na majoritní společnost. Tyto sociální procesy se mohou navzájem doplňovat, jsou slučitelné.⁸

Je nutné dodat, že ne všichni imigranti (a ani jejich potomci) udržují transnacionální vazby. Ovšem značný počet z nich se v nejrůznějších formách transnacionálních vazeb angažuje paralelně s progresivní inkluzí do majoritní společnosti (Morawska 2003: 154).

Transnacionalismus v českém prostředí⁹

V českém prostředí je již tradičním přístupem k výzkumu imigrantů integrace. Vliv na přijetí této tradice měla především reemigrační vlna krajanů z východní, jižní i z jiných částí Evropy po roce 1945 (např. Nosková 2007; Heroldová 1992, 1993) a imigrační vlna z Vietnamu (např. Martínková 2008: 165-208) nebo z Ukrajiny (např. Drbohlav 1999) po roce 1989. Vznikala tak zejména otázka začlenění těchto reemigrantů a imigrantů do české (československé) majoritní společnosti a tím se upevňovalo paradigma metodologického nacionalismu. Ačkoliv se v západní Evropě nebo v Severní Americe šířil výzkum transnacionálních vazeb imigrantů již od devadesátých let 20. století, v České republice se první významná publikace věnovaná transnacionalismu objevila až v roce 2007 (Szaló 2007). Tato publikace se zároveň stala nejcitovanější českou teoretickou prací o transnacionalismu, ačkoliv se v českém prostředí objevila i jiná teoretická koncepce transnacionálních vazeb (Klvaňová 2009 a,b). Další čeští autoři věnující se transnacionalismu se pak zaměřují na teoreticko-empirické výzkumy (Szaló – Hamár 2007; Hanus 2011: 78; Ezzedine 2012; Slavková 2014).

Csaba Szaló významně přispěl k rozšíření transnacionalismu do českých sociálních věd. Autor uvádí genealogii vzniku interpretační strategie transnacionální migrace, jak se vyvinula v devadesátých letech 20. století. Ve své knize

---

⁸ Mezi další autory reformulující přístup asimilace lze zařadit Herberta Ganze, Rubéna Rumbautu, Nathana Glazera, Douglase Masseyho, Rogera Waldingera aj.

⁹ V této kapitole se budu věnovat pouze sociologickému a antropologickému přístupu k transnacionální migraci a začlenění v českém sociálněvědním prostředí; opominu především některé české historiky, publikující v *Sociálních studiích* 1/2009, včetně Davida Heniga jako zahraničního přispěvatele. Text Radima Marady pak sice nese v názvu termín „transnacionální“, ale zaměřuje se na diasporu a na její identifikaci se zemí původu (Marada 2009: 127–151), nevěnuje se tedy transnacionální migraci.

se sice převážně věnuje proměně diskursu v sociálních vědách, ovšem vliv jeho publikace na vývoj teorie transnacionální migrace v českém sociálněvědním prostředí nelze zanedbat. Interpretační strategie transnacionalismu, jak ji Csaba Szaló uvádí, znamená, že si imigranti svými aktivitami vytvářejí vazby směrem z přijímající země ke komunitě v původní zemi a tím narušují klasickou představu o integrovaném společenství ve smyslu státně vymezené jednoty. Imigranti tak svými aktivitami přesahují hranice národního státu a udržují přeshraniční vazby. V současnosti je proto vhodnější zaměřit se „na transnacionální pole a kulturní proudění v jejich rámci než na místní kultury zajímavé pro nás svým exotismem“ (Szaló 2007: 96). Autor tak nabízí výzkumné zaměření nejen na nový, ale i na dřívější domov zkoumaných imigrantů (ibid.: 2007: 110; srov. Szaló – Hamár 2007: 72; Szaló 2009), tedy na výzkum ve více lokalitách (*multi-sited ethnography*).

V rámci interpretačních strategií dochází k odhalení nových významů, které nebyly dříve zřejmé. Právě těmito významy jsou i transnacionální vazby. Csaba Szaló ve snaze definovat transnacionální identity vychází z pozice autorky *Nations Unbound* a v publikaci je tato inspirace na mnoha místech patrná. Autor uvažuje o symbolických hranicích mezi jednotlivými skupinami, které znamenají určitou sociální organizaci. Tyto symbolické hranice se utvářejí vyjednáváním mezi klasifikačními kategoriemi přijímajícího národního státu a reakcí migrantů na tyto kategorie. Přijímající stát udržuje sobě vlastní kategorie a migranti na tyto kategorie reagují „zapouzdřením“ se do vlastní etnické identity: „etnická identita v tomto smyslu vyjadřuje pozici uvnitř politických a ekonomických struktur jejich nového domova“ (Szaló 2007: 125).

Transnacionální procesy nejsou samozřejmým projevem migrantů, ale výsledkem adaptace na vnější kategorizaci: „(s)tručně řečeno, transnacionální identita je analytickou kategorií umožňující pojmout proces, ve kterém přistěhovalci odmítají akceptovat jak státní, tak hegemonní klasifikační hranice, jež by měly vymezit jejich identity a politické aktivity“ (Szaló 2007: 126). Csaba Szaló pak dospívá k podobnému rozporu mezi zavedeným přístupem začlenění a transnacionálních vazeb jako autorky *Nations Unbound* – uvažuje o transnacionálních vazbách jako o důsledku adaptace migrantů na vnější kategorizaci v přijímající zemi a zároveň směřuje veškeré významotvorné reference migrantů do sociálního procesu transnacionalismu. Nedává tak migrantům prostor pro utváření vazeb a referencí na majoritní společnost.

Lukáš Hanus ve výzkumu obyvatel krajanské obce Gerník (Rumunsko) a jejich reemigrujících příbuzných v České republice poukázal na značně

nezávislé transnacionální sociální pole (Hanus 2011). Hodnoty imigrantů jsou v kontrastu s hodnotami majority a imigranti tak úspěšně odolávají začlenění do majoritní společnosti: „Zprv se (imigranti) nemusejí vzdávat své původní kolektivní identity, pokud sami nechtějí, jelikož procesu integrace a asimilace se mohou poměrně snadno vyhnout svou lojalitou ke skupině lidí se stejnou identitou v jedné transnacionální sociální síti“ (ibid.: 78). Transnacionální vazby tak tvoří „horizontální sociální strukturu utvořenou na základě místního původu v domovské zemi“ (ibid.: 66). Pro imigranty pak mají být transnacionální vazby primárním referenčním bodem v sociálním jednání a kolektivní identita imigrantů v transnacionálním sociálním poli je etnicizovaná/krajanská: „Je to především vědomí krajanské kolektivní identity ..., které pojí jednotlivce v transnacionální sociální síti“ (ibid.: 68), anebo ještě konkrétněji: „partnerská endogamie pokračuje i po přesídlení do ČR. Deteritorializovaný prostor je také díky velmi omezenému genofondu lokálních prostředí banátských vesnic jediným prostředím, kde je v současnosti endogamie možná“ (ibid.: 79). V konečném důsledku tak imigranti nejsou začlenění do přijímající společnosti a utvářejí nezávislou komunitu. Vazby migrantů a jejich významotvorné reference jsou tak přenášeny do transnacionálního sociálního pole a migrantům se neotevírá prostor pro udržování vazeb s majoritní společností.

Teoretický přístup uvedených autorů tak utváří představu o specifických partikularitách v termínech *eticizovaného/nacionalizovaného* transnacionálního pole, které znemožňují vazby a významotvorné reference s majoritní společností.

Na Csabu Szaló navázala Radka Klvaňová (2009a, stejný text v anglickém jazyce byl publikován jako Klvaňová 2009b). Ve své kritice metodologického nacionalismu odmítá integraci proklamovanou národním státem. Považuje ji za myšlenku politického systému, který se inkluzivním přístupem vypořádává s imigranty a se společenskou diverzitou (Klvaňová 2009a: 95). Díky globalizaci však přestávají být imigranti ovlivněni pouze národním státem, svůj vliv vůči nim uplatňuje i původní komunita ze země emigrace. Imigranti se pak aktivizují směrem k této komunitě, ale zároveň si vytvářejí vazby na společnost v imigračním prostředí. Imigranti jsou tak *souběžně* začlenění v novém i v původním domově (ibid.: 98).

Podobně jako Csaba Szaló a autorky *Nations Unbound*, také Radka Klvaňová uvažuje o hegemonických kategoriích etnicity, rasy, náboženství, genderu a třídy v zemi imigrace. Tyto kategorie však v jejím podání nejsou aplikované národním státem v přijímající zemi, ale jsou předmětem a výsledkem *sociální*

interakce mezi imigranty a lidmi v původním i v novém domově. Namísto analýzy norem aplikovaných národním státem se tak autorka zaměřuje na empirický výzkum a na vlastní perspektivu imigrantů. Díky tomu můžeme lépe pochopit formy přináležení migrantů. Migrant se pak ocitá v různých způsobech „přináležitosti a nepatření“ (Klvaňová 2009a: 102). Ve výzkumu, ve kterém se autorka věnovala imigrantům z Ruska, Běloruska a Ukrajiny, chápe formy přináležitosti jako adaptaci na nerovné přijetí ze strany majoritní společnosti i jako adaptaci na odtržení od komunity v zemi původu, jak je patrné na příkladu: „Jan, migrant ze Zakarpatské Ukrajiny, vypráví o tom, jak si s každou cestou do původního domova uvědomuje své odcizení, neboť jeho pohled na svět se změnil a interakce s přáteli mu přináší nepříjemné pocity“ (ibid.: 104). Radka Klvaňová tak neuvádí možnosti paralelních významotvorných referencí spojující vazby jak s majoritní společností, tak s komunitou v zemi původu (např. interpretace nutného výdělků ve vztahu k sociálnímu statusu v zemi původu). V návaznosti na rané transnacionální teorie pak uvažuje o národním státu jako o „překonané“ politické formě nezasahující do jednání migrantů.

Další autorkou zabývající se transnacionálními vazbami je Petra Ezzedine, která se věnovala transnacionálnímu mateřství ukrajinských matek v České republice (Ezzedine 2012). Svou analýzu opírá o přeshraniční formy mateřské péče a životní zkušenosti imigrantek jsou spojeny jak s přijímající, tak s původní zemí. Článek se však zaměřuje více na mateřství než na definici transnacionálního pole. Jedná se především o empirický výzkum a teorie transnacionálních vazeb nejsou příliš problematizovány.

Závěrem

Rané koncepce transnacionální migrace jsou metodologicky problematické a tyto nedostatky se přenášejí i do českých sociálních věd. Jedním z hlavních metodologických problémů bylo odmítání vlivu přijímajícího státu na imigranty. Koncepce transnacionální migrace z devadesátých let 20. století hovoří o transnacionalismu buď jako o odporu vůči hegemonii přijímajícího státu, anebo jako o poli jednání, jež vzniká v okamžiku, kdy přijímající stát ztrácí schopnost kontroly. Druhým z důležitých metodologických problémů byla etnicizace/nacionalizace imigrantů. Etnicita/národnost byly v raných koncepcích automaticky chápány jako důvod pro specifickou oddanost k transnacionálnímu sociálnímu poli, jež měla určovat partikulární oblast jednání imigrantů, nezávislou na majoritní společnosti. V podání raných teorií transnacionální migrace tak

nebyly artikulovány významotvorné reference migrantů vůči přijímajícímu státu ani vůči majoritní společnosti v zemi imigrace. Rané teorie transnacionalismu odmítaly vliv přijímajícího státu a vazby majoritní společnosti na imigranty a interpretovaly transnacionalismus jako „odpor“ nebo „neukotvenost.“

Stát je však stále nutné pojímat jako důležitého aktéra v mnoha oblastech běžného života. Například nelze opomíjet hranice států, jakoby jednoduše neexistovaly. Je také velice nepravděpodobné, že by etnická/národní identita byla primárním důvodem pro udržování transnacionálních vazeb. Imigranti udržují transnacionální vazby v souvislosti s rodinnými vazbami nebo se sociálním statutem.

Transnacionalismus v termínech „odporu“ nebo „neukotvenosti“ se reprodukuje i v českém sociálněvědním prostředí, kde je inspirace těmito ranými transnacionálními teoriemi patrná. Ačkoliv v raných teoriích transnacionalismu byly transnacionální vazby a začlenění interpretovány jako souběžné procesy, byla patrná jejich vzájemná nekompatibilita, jelikož takto definované transnacionální vazby neumožňovaly přijetí migranta v cílové zemi. Z toho vyplývá, že nebyly příliš reálné ani další možnosti, například nestresující a plynulé začlenění do majoritní společnosti za současného udržování transnacionálních vazeb. Existuje i takový proces, kdy transnacionální vazby nejsou nutně produktem nepřijemné konfrontace s majoritní společností v zemi imigrace, ale výsledkem rozšiřování vazeb dobře začleněných jedinců.

Čeští badatelé by neměli přebírat téměř dvacet let staré teorie transnacionalismu, ale současně by měli být obezřetní i k teoriím současným. Co nám však tyto současné teorie mohou nabídnout? Když se vrátím k úvodní premise, pak pro současné přístupy znamená začlenění a paralelní udržování transnacionálních vazeb proces, kdy obzory a možnosti jedince rostou, budují se rozsáhlejší sociální sítě, roste povědomí o jiných kulturách anebo se zlepšují jazykové kompetence uplatnitelné pro pracovní zařazení. Díky tomu pak může růst komplexnost sociálních interakcí a zvyšují se individuální možnosti imigranta. Z tohoto pohledu je souběžné utváření nebo udržování transnacionálních vazeb a budování nových vazeb v zemi imigrace dokonce výhodou. Migrant tak může být začleněný a zároveň udržovat transnacionální vztahy. Může těžit z obou sociálních procesů.

Přínosný je článek Markéty Slavkové, která na příkladu imigrantů z Indie žijících v Austrálii upozorňuje, že si imigranti nevytvářejí specifické etnicizované/nacionalizované partikularity, ale jsou vůči těmto tzv. „oddanostem“ kritičtí. Pro indické imigranty jsou pak zásadní transnacionálně udržované

rodinné vazby a v zemi imigrace na sebe nahlíží v kategoriích sociální třídy. Tito imigranti pak mají dokonce sklony až ke kosmopolitismu (Slavková 2014).

Jsem přesvědčen, že výše uvedení čeští autoři by s podobným profilováním imigrantů souhlasili, bohužel však nereflktují možnost růstu individuálních možností imigranta nebo jeho kompetencí. Nicméně, záleží na imigrantovi a na jeho volbě, jaké vazby si na majoritní společnost vybuduje a jaké vazby na původní komunitu si ponechá. Z tohoto pohledu je důležité nestrannit žádánímu z přístupů, ale ponechat zvýznamňování na imigrantech. Ačkoliv svou roli samozřejmě hraje i strukturální a kulturní zakotvenost migrantů ve vztahu k majoritní společnosti a existují i odlišné možnosti, jak si může migrant utvářet vazby na majoritní společnost nebo ponechat/utvářet vazby na původní komunitu, důležitá je samotná artikulace těchto možností ze strany migranta.

Je také nutné upozornit, že v českých sociálních vědách obecně není dostatek finančních prostředků na výzkumy v zahraničí, a proto není dostatečně reflektována metoda multi-sited ethnography, která by se zaměřovala na výzkum v zemi imigrace i v zemi emigrace. Navíc se mnoho badatelů stále věnuje jen deskriptivním a historickým popisům (Nešpor 2005: 674). Také kvantitativní metody používané v sociologii neumožňují zvýznamňovat transnacionální vazby, neboť jsou zaměřeny jen na praktiky imigrantů. Vzhledem k tradici se pak mnoho českých badatelů nejčastěji zaměřuje na přístupy začlenění do společnosti a transnacionální migrace bude mít možná ještě dlouho punc novosti. Pro badatele zabývající se transnacionalismem by však měly být důležité i novější přístupy k tomuto sociálnímu procesu. Další možností je vyvinout v českém nebo ve středoevropském prostředí vlastní model transnacionálních vztahů, který by mohl být vhodnou a přiměřenou alternativou vůči teoriím transnacionalismu užívaným v západních sociálních vědách.

Luděk Jirka je studentem doktorského studia Integrované studium člověka – Obecná antropologie na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Specializuje se na migraci, transnacionalismus, etnicitu a nacionalismus. Ve své doktorské práci se zaměřuje na migraci, transnacionální vazby a na inkluzi krajanů z Rivnenské a Volyňské oblasti západní Ukrajiny. Kontakt: ludek.jirka@seznam.cz

Literatura

- Amelina, Anna – Faist, Thomas – Glick-Schiller, Nina – Nergiz, Devrimsel D. 2012. „Methodological Predicaments of Cross-Border Studies.“ Pp. 1–19 in Anna Amelina – Thomas Faist – Nina Glick-Schiller – Devrimsel D. Nergiz: *Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross-Border Studies*. New York: Routledge.
- Basch, Linda – Glick-Schiller, Nina – Szanton-Blanc, Cristina. 2003. *Nations Unbound*. London: Routledge.
- Bělohradská, Kateřina. 2008. „Postmigrační procesy: Imigranti z jihoukrajinské Novgorodkivky v České republice.“ Pp. 147–164 in Zdeněk Uherek – Zuzana Korecká – Tereza Pojarová (eds.): *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Bernard, Josef – Mikešová, Renata. 2014. „Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 50, 2014, 4: 521–546.
- Bittnerová, Dana – Moravcová, Mirjam. 2011. „Integrace – identita“ Pp. 9–13 in Dana Bittnerová – Mirjam Moravcová (eds.): *Etnické komunity: Integrace, identita*. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- Brouček, Stanislav. 2003. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha: Etnologický ústav AV ČR
- Brubaker, Roger. 2006. *Ethnicity without Groups*. Cambridge – London: Harvard UP.
- Drbohlav, Dušan. 1999. *Imigranti v České republice (s důrazem na ukrajinské pracovníky a „západní“ firmy operující v Praze)*. Budapešť – Praha: Open Society Institute.
- Drbohlav, Dušan a kol. 2010. *Migrace a (i)migranti v Česku: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství.
- Ehrkamp, Patricia. 2005. „Placing Identities: Transnational Practices and Local Attachments of Turkish Immigrants in Germany.“ *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31, 2005, 2: 345–364.
- Ezzedine, Petra. 2012. „Mateřství na dálku. Transnacionální mateřství ukrajinských migrantek v České republice.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 13, 2012, 1: 24–32.
- Faist, Thomas. 2000. *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford UP.
- Faist, Thomas. 2010. „Diaspora and Transnationalism: What Kind of Dance Partners?“ Pp. 9–34 in Thomas Faist – Richard Bauböck (eds.): *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam UP.
- Faist, Thomas – Kivisto, Peter. 2010. *Beyond Border*. Thousand Oaks: SAGE.
- Glick-Schiller, Nina. 2009. *A Global Perspective on Transnational Migration: Theorizing Migration without Methodological Nationalism*. Working Paper 67. Oxford: Centre on Migration, Policy and Society.
- Glick-Schiller, Nina – Wimmer, Andreas. 2003. „Methodological Nationalism, the Social Sciences and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology.“ *International Migration Review* 37, 2003, 3: 576–610.

- Guarnizo, Luis E. – Smith, Michael P. 1998. „The Locations of Transnationalism.“ Pp. 3–31 in Luis E. Guarnizo – Michael P. Smith (eds.): *Transnationalism from Below*. New Brunswick: Transaction.
- Guarnizo, Luis E. – Portes, Alejandro – Haller, William. 2003. „Assimilation and Transnationalism: Determinants of Transnational Political Action among Contemporary Migrants.“ *American Journal of Sociology* 108, 2003, 6: 1211–1248.
- Gordon, Milton. 1981. *Assimilation in American Life*. New York: Oxford UP.
- Hanus, Lukáš. 2011. „Přechod české krajanské komunity z obce Gerník (Rumunsko) do transnacionálního momentu.“ Pp. 61–89 in Lenka J. Budilová – Gabriela Fatková – Lukáš Hanus – Marek Jakoubek – Michal Pavlásek: *Balkán a migrace: Na křižovatce antropologických perspektiv*. Praha: AntropoWeb.
- Heroldová, Iva. 1992. „Reemigrace po druhé světové válce.“ Pp. 43–47 in *Češi v cizině 6*. Praha: Ústav pro etnologii a folkloristiku ČSAV.
- Heroldová, Iva. 1993. „Reemigrace ze SSSR, Francie a Rakouska.“ Pp. 7–29 in *Češi v cizině 7*. Praha: Ústav pro etnologii a folkloristiku ČSAV.
- Chernilo, Daniel. 2008. „Methodological Nationalism: Theory and History.“ Příspěvek přednesený na konferenci Annual Conference of the International Association of Critical Realism. London, 20. 7. 2008.
- Joppke Christian – Morawska, Ewa. 2003. „Integration Immigrants in Liberal Nation-States: Policies and Practices.“ Pp. 1–36 in Christian Joppke – Ewa Morawska (eds.): *Towards Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kearney, Michael. 1991. „Borders and Boundaries of State and Self as the End of Empire.“ *Journal of Historical Sociology* 4, 1991, 1: 52–74.
- King, Russell – Christou, Anastasia. 2008. *Cultural Geographies of Counter-Diasporic Migration: The Second Generation Returns 'Home'*. Working paper 45. Brighton: University of Sussex.
- Kivisto, Peter. 2005. „The Revival of Assimilation in Historical Perspective.“ Pp. 3–29 in Peter Kivisto (ed.): *Incorporating Diversity: Rethinking Assimilation in a Multicultural Age*. London: Paradigm.
- Klvaňová, Radka. 2009a. „Nejasné loajality: způsoby přináležitosti a nepatření migrantů v transnacionálních sociálních polích.“ *Sociální studia* 6, 2009, 1: 91–111.
- Klvaňová, Radka. 2009b. „Rethinking the Concept of Inclusion/Exclusion of Migrants: Ways of Belonging and Non-belonging in Transnational Social Fields.“ Pp. 105–134 in Ondřej Hofírek – Radka Klvaňová – Michal Nekorjak (eds.): *Boundaries in Motion: Rethinking Contemporary Migration Events*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Kocourek, Jiří. 2013. „Podmíněnosti současné migrace Vietnamců do Česka.“ Pp. 233–246 in Dušan Drbohlav (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: České v evropském kontextu*. Praha: Karolinum.
- Korecká, Zuzana. 2008. „Migrace z Makedonie a její proměny“ Pp. 209–246 in Zdeněk Uherek – Zuzana Korecká – Tereza Pojarová (eds.): *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

- Levitt, Peggy. 2001. *The Transnational Villagers*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Malina, Jaroslav. 2007. *Slovník pro studenty antropologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Marada, Radim. 2009. „Rodáci, odrodilci a adaptovaní. Sport v transnacionálních souvislostech.“ *Sociální studia* 6, 2009, 1: 127–151.
- Martínková, Šárka. 2008. „Sociabilita vietnamského etnika v Praze.“ Pp. 165–208 in Zdeněk Uherek – Zuzana Korecká – Tereza Pojarová (eds.): *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Morawska, Ewa. 2003. „Immigrant Transnationalism and Assimilation: A Variety of Combinations and the Analytic Strategy it Suggests.“ Pp. 133–176 in Christian Joppke – Ewa Morawska (eds.): *Towards Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. New York: Palgrave Macmillan.
- Morawska, Ewa. 2005. „In Defense of the Assimilation Model.“ Pp. 129–137 in Peter Kivisto (ed.): *Incorporating Diversity: Rethinking Assimilation in a Multicultural Age*. London: Paradigm.
- Mošňjaga, Valerij – Lupták, Lubomír. 2008. „Česko v plánech a strategiích moldavských pracovních migrantů“ Pp. 203–224 in Dušan Drbohlav (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: České v evropském kontextu*. Praha: Karolinum.
- Nešpor, Zdeněk. 2005. „Jak dál bátat o mezinárodních migracích? Vývoj a perspektivy současných západních studií.“ *Soudobé dějiny* 12, 2005, 3–4: 672–685.
- Nosková, Jana. 2007. *Reemigrace a usidlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Filozofická fakulta MU.
- Portes, Alejandro – Zhou, Min. 1993. „The New Second Generation: Segmented Assimilation and its Variants among Post-1965 Immigrant Youth.“ *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences* 1993, 530/1: 74–96.
- Portes, Alejandro. 1998. „Social Capital: Its Origin and Application in Modern Sociology.“ *Annual Review of Sociology* 24, 1998, 1: 1–24.
- Portes, Alejandro. 1999. „Conclusion: Towards a New World – The Origins and Effects of Transnational Activities.“ *Ethnic and Racial Studies* 22, 1999, 2: 463–477.
- Portes, Alejandro. 2010. *Economy Sociology*. Princeton: Princeton UP.
- Pries, Ludger. 2001. *New Transnational Social Spaces*. London: Routledge.
- Rákoczyová, Miroslava – Pořízková, Hana. 2009. „Sociální integrace přistěhovalců – teoretická východiska výzkumu.“ Pp. 23–34 in Miroslava Rákoczyová – Robert Trbola (eds.): *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Rouse, Roger. 1991. „Mexican Migration and the Social Space of Postmodernism.“ *Diaspora* 1, 1991, 1: 8–23.
- Tollarová, Blanka. 2006. „Integrace cizinců v Česku: Pluralita nebo asimilace?“ *Biograf* 14, 2006, 39: 23–52.
- Slavková, Markéta. „When I Say I’m from India, They Ask Me How to Get a Taxi: Imageries of Connectedness and Disconnectedness among Transmigrants in Melbourne, Australia.“ *Lidé města / Urban People* 16, 2014, 2: 195–218.
- Snel, Erik – Engbersen, Godfried – Leerkes, Arjen. 2006. „Transnational Involvement and Social Integration.“ *Global Networks* 6, 2006, 3: 285–308.

- Szaló, Csaba. 2007. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Szaló, Csaba – Hamár, Eleonora. 2007. „Osm migrujících žen a jejich transnacionální sdílený svět.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 43, 2007, 1: 69–88.
- Szaló, Csaba. 2009. „Transnational Migrations: Cross-Border Ties, Homes and Theories.“ Pp. 29–49 in Ondřej Hofírek – Radka Klvaňová – Michal Nekorjak (eds.): *Boundaries in Motion: Rethinking Contemporary Migration Events*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Šimon, Martin. 2011. „Úspěšná integrace rumunské komunity z Bílé Vody.“ *Český lid* 98, 2011, 2: 155–172.
- Šolcová, Lenka. 2012. „Subjektivní reflexe reemigrace černobylyských přesídlenců v lokalitě Kopidlno.“ *Český lid* 99, 2012, 2: 151–172.
- Uherek, Zdeněk. 2008. „Migrace, postmigrační procesy a jejich teoretické tematizace.“ Pp. 75–84 in Zdeněk Uherek – Zuzana Korecká – Tereza Pojarová (eds.): *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Uherek, Zdeněk – Valášková, Nada – Bělohradská, Kateřina – Mušinka, Mikuláš. 2008. „Pracovní migrace ze Zakarpatské Ukrajiny do České republiky.“ Pp. 119–146 in Zdeněk Uherek – Zuzana Korecká – Tereza Pojarová (eds.): *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Waldinger, Roger – Feliciano, Cynthia. 2004a. „Will the Second Generation Experience ‚Downward Assimilation‘? Segmented Assimilation Reassessed.“ *Ethnic and Racial Studies* 27, 2004, 3: 376–402.
- Waldinger, Roger – Fitzgerald David. 2004b. „Transnationalism in Question.“ *American Journal of Sociology* 109, 2004, 5: 1177–1195.
- Wessendorf, Suzanne. 2010. „Local Attachments and Transnational Everyday Lives: Second-Generation Italians in Switzerland.“ *Global Networks* 10, 2010, 3: 365–382.